

КАМЕННЫЙ КВІТЕК

S. S. PROKOFJEV

KAMENNÝ KVÍTEK

Balet o 4 dějstvích v úpravě Emericha Gabzdyla
Podle uralských pohádek P. Bažova libreto napsali M. A. Prokofjevová
a L. M. Lavrovskij

Režie a choreografie: Emerich GABZDYL

Dirigent: Josef STANĚK

Scéna: Jan OBŠIL

Kostýmy: Fernand VÁCHA j. h.

Korepetitor: Jan Gabzdyl — Vítězslav Hlávka

Danila	Bohuslav Pašek
Kateřina	Marta Drotnerová
	Lída Rašková
Vládkyně Měděné hory	Vlasta Pavelcová
	Dagmar Svobodová
Severjan, překupník	Albert Janíček
Mladý cikán	Karel Jurčík
Dvě cikánky	Julie Jastřembská
	Jarmila Hylasová
Stará cikánka	Alena Kadlecová
Starý cikán	Ladislav Mašek
Dvě družičky	Jindra Kurovská
	Lída Vaňková
Dva mládenci	Jiří Duží - Mirosl. Bílek
Cikáni s kytarami	Robert Hučín
	Miloš Nohel - Jiří Duží
Kupcová	Zdeňka Brázdová
Kupec	Josef Sokol
Dvě trhovkyně	Milča Pírková
	Božena Cholevová
Potulní hudci	členové operního sboru
Dozorci, lid, děti	členové operního sboru
	SDO a žáci konservatoře
Jiskřičky	Jindra Kurovská, Lída
	Vaňková
Drahokamy	J. Jastřembská, L. Vaňko-
	vá, L. Jansová, J. Kurov-
	ská, M. Drotnerová, L.
	Rašková
Krystaly	L. Moskalová, A. Kro-
	wiarzová, Z. Koláčková,
	K. Bončková, V. Tkadleco-
	vá, J. Čížová, L. Baroňová
Dívky I.	Z. Nováková, J. Čížová,
	H. Ledečová, D. Dobrá
II.	K. Bončková, L. Schin-
	dlerová, Z. Koláčková, V.
	Tkadlecová
III.	M. Mašková, D. Krásová,
	L. Baroňová, E. Fibinge-
	rová, K. Hrdinová
Chlapci	M. Nohel, J. Sokol, L.
	Mašek, R. Hučín, M. Bí-
	lek, E. Krischke, V. Slo-
	veňák, J. Radil, I. Bužga

ZÁBĚRY ZE ZKOUŠKY

Šéf baletu koriguje pózu Danily (B. Pašek) a Vládkyně (D. Svobodová)

Danila (B. Pašek)

Můj vztah k baletům Sergeje Prokofjeva

EMERICH GABZDYL

Již před pětadvaceti lety setkal jsem se na scéně brněnského divadla s baletem S. S. Prokofjeva »Marnotratný syn«, ve kterém jsem tančil titulní roli. Druhý Prokofjevův balet, uvedený rovněž v Brně, jsem již sám inscenoval; byl to »Chout« — o bláznů, který přelstil sedm jiných. Byla to vůbec má první choreografická práce v baletu a tančil jsem v něm rovněž hlavní roli.

Daší mé setkání s dílem Sergeje Prokofjeva bylo již na ostravské scéně — roku 1950. Byl to světoznámý balet »Romeo a Julie«, v němž jsem kromě choreografické a režijní práce na inscenaci tančil i roli Romea.

»Kamenný kvítek« je čtvrtý balet Prokofjevův, který jsem nastudoval. Je to současně má první inscenace Prokofjeva, v níž sám nevystupuji. Proto se veškeré moje soustředění zaměřilo na choreografickou práci. »Kamenný kvítek« mě zaujal již svým námětem podle Bažovových pohádek a později tím více, když jsem jej poznal i po stránce hudební. Právě náš soubor jej uvádí v Československu po prvé.

S radostí jsme uvítali, když Státní akademické divadlo opery a baletu z Leningradu uvedlo »Kamenný kvítek« při svých pohostinských vystoupeních v

ČSR. V tu dobu, kdy jsme měli možnost vidět leningradský balet, byla již u nás veškerá přípravná práce hotova — scéna, návrhy kostýmů i choreografické zpracování. Také práce s baletním souborem byla již v plném proudu. Bylo pro mě radostné konstatovat, jak v mnohém jsou naše pojetí Prokofjevova díla shodná — třebaže konečné zpracování bude působit zcela jinak. Naprosto odlišné bylo provedení leningradské ve srovnání s moskevským a jiné bude pochopitelně i naše nastudování. Neučinil jsem zvláštních zásahů do partitury baletu prostřednictvím škrtnů nebo přesunem hudebních čísel, jak tomu bylo v Leninogradě; zůstal jsem poplacen klavírnímu výtahu a partituře.

S radostí přistupoval soubor našeho baletu ke studiu Prokofjevova »Kamenného kvítku«. Uplatnění v něm najdou všichni — i mladá taneční generace má možnost ukázat na tak umělecky náročném díle svou poctivou snahu o dobrý taneční a herecký výkon. Přál bych si upřímně, aby píle představitelů rolí i členů baletního sboru přinesla Prokofjevovu dílu vše, co mu můžeme zesvých možností a sil dát.

Těšíme se, že kritické obecenstvo ostravské přijme nově nastudovaný balet se stejnou radostí, s jakou jsme jej my připravovali.

S. S. PROKOFJEV

se narodil 23. dubna 1891 v Soncovce. Hudbu studoval na petrohradské konservatoři. V období po porážce revoluce 1905 prožíval těžké rozpory, v nichž se ocitla tehdejší ruská inteligence. Tehdy podlehl formalistickým vlivům, které se projeví v odtržení jeho umění od lidu a skutečnosti. Tato propast se ještě prohloubila pobytem v cizině (v letech 1918—1932). Ale hned po návratu do vlasti dává skladatel své umění do služeb sovětského lidu. Tehdy nastává nejneproduktivnější období Prokofjevovo, který zaujal přední místo mezi tvůrci sovětské hudby. Mimořádnou pozornost věnoval baletní a operní tvorbě. Za své zásluhy byl r. 1947 jmenován národním umělcem RSFSR; kromě toho byl pateronásobným laureátem Stalinovy ceny. Zemřel 5. března 1953.

Ostravský balet uvádí »Kamenný kvítek« v době, kdy vzpomínáme 5. výročí skladatelovy smrti.

Odkaz velkého umělce

Geniální tvorba S. S. Prokofjeva zahrnuje všechny žánry hudebního umění. V průběhu čtyřiceti pěti let své pozoruhodné činnosti napsal Prokofjev přes sto třicet děl, mezi nimi osm oper, sedm baletů, sedm symfonií, devět instrumentálních koncertů, přes třicet symfonických suit a vokálně-symfonických děl (oratoria, kantáty, básně, balady atd.). Neobyčejně bohatý a různorodý je tematický obsah tvorby S. S. Prokofjeva. Právěho rozkvětu v tomto oboru dosáhl skladatel po svém návratu do vlasti. Galerie hrdinů, slavených Sergejem Prokofjevem v jeho dílech, byla obohacena novými, vysoce lidskými idejemi. Jeho díla rozkvetla novým obsahem, který Prokofjev čerpal jak v hrdinné minulosti ruského národa, tak ve vznešených dnech naší současnosti. Směle, pravdivě, s velkou láskou opěvuje skladatel ve svých dílech ruskou armádu, ruský lid, jeho historické osobnosti v opeře »Vojna a mír« (podle stejnojmenného románu L. N. Tolstého), v kantátě »Alexandr Něvský«, v hudbě k filmu »Ivan Hrozný«. Nadšeně, vlastenecky zní jeho díla, věnovaná naší současnosti: kantáta »Zdravice«, oratorium »Na stráži míru«, kantáta »Rozkvétej, mohutný kraji«, »Sedmá symfonie«, opera »Semjon Kotko«... Prokofjev našel překrásné hudební intonace k ruským pohádkám, jejichž svět ho okouznil ve dnech mládí a v posledních letech jeho života (»Pohádka o kamenném kvítku«)...

...Prokofjevův přínos ruské hudební kultury je obrovský, neocenitelný. Geniální skladatel dále rozvinul tvůrčí odkaz, který nám zanechali velcí koryfeje ruské hudební klasiky: Glinka, Musorgskij, Čajkovskij, Borodjín, Rimskij-Korsakov a Rachmaninov.

(Napsal D. Šostakovič.)

Danila s Kateřinou (L. Rašková)

Kateřina (M. Drotnerová) se brání Severjanovi (A. Janíček)

Kamenný kvítek

... I povídají mistři Daniluškovi, co už tolikrát slyšel od Prokopjiče: »Kámen je kámen. Co s ním chceš dělat za zázraky? Nemůžeme přece nic víc, než ho brousit a řezat.«

Byl však tam jeden staroušek. Jak Prokopjiče, tak ty druhé — jako ostatní malachitčíky — kdysi zaučoval. Všichni mu říkali dědoušku. Stařeček jako chrásteček, ale taky tyhle řeči zaslechl a povídá Daniluškovi: »Do téhle kaše radši nefoukej, synáčku! Vypusť to z hlavy! Aby ses k posledku ještě neocíl mezi horními mistry u Paní Měděné hory...«

»Mezi jakými mistry, dědoušku?«

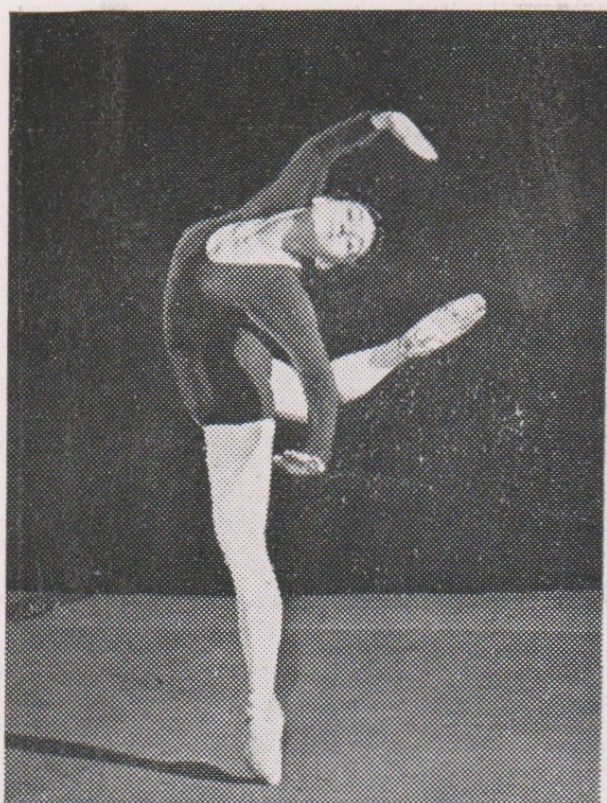
»Ale mezi takovými... co žijí v hoře, lidské oko je nespatri... Co Paní hory za vhodné uzná, to udělají. Jednou se mi poštěstilo to vidět. Pane, to je prácička! Jiného zrna, nežli ta naše, zdejší.«

Všechny posedla zvědavost. Ptají se, jakýže výtvar to viděl. »Inu hádka«, povídá, »zrovna takový náramek, jaké sami vybrušujete.«

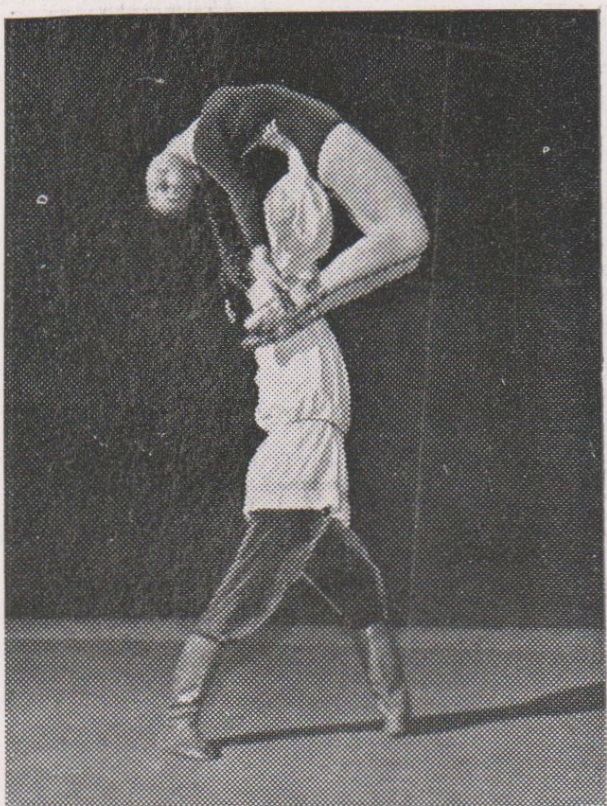
»No tak povídej. Jaký byl?«

»Járku, jinšího zrna nežli ty zdejší. Kdekterý mistr ho uhlídá, na první pohled vidí, že to není zdejší práce. Náš hádek, i když je sebelíp vybrušený, zůstává pořád kamenný, ale tenhle byl jako živý. Černočerný hřbet, očka... Jen uštknout! Copak oni to lehko svedou. Viděli kamenný kvítek, poznali co je to krása.«

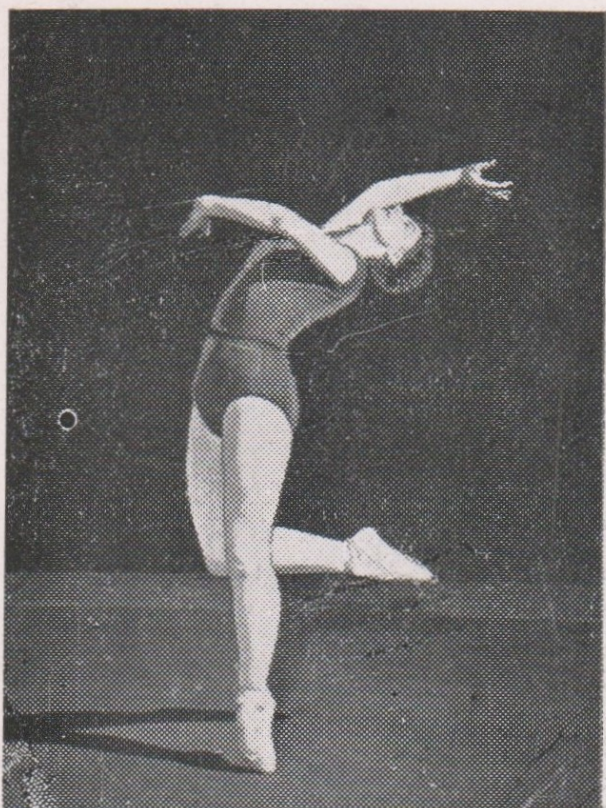
Jak zaslechl Danilka o kamenném květu, hnedka se na něj začal starouška vy-

Vládčyně Měděné hory (V. Pavelcová)

Vládčyně Měděné hory (V. Pavelcová) získává Danilu (B. Pašek)

Vládce Měděné hory (D. Svobodová)

Vládce Měděné hory (D. Svobodová)
s Danilou

ptávat. Ten mu řekl, co věděl: »Copak já vím, synku. Slyšel jsem, že je takový květ. Ale našinec ho vidět nemůže. Kdo ho uhlídá, toho boží svět přestane těšit.«

Daniluška na to: »Kdybych ho tak mohl uhlídat.«

Na Kátětku, na tu jeho nevěstu, zrovna jako by sáhla smrt: »Co tě to jen napadlo, Danilko! To už tě boží svět omrzelo?« — a hnedka má oči na vodě. Prokopjič i ostatní malachitčáci se dovtípili, co a jak, a vrhli se na starého mistra s úštěpkou: »Rozum už ti pomalu vynechává, dědoušku! Vykládáš báchorky! Dar-mo tuhle chlapani pleteš hlavu!«

Děda se rozkohoutil, praštil do stolu: »A je takový květ! Ten chlapec má pravdu pravdoucí: za nehet kameni nerozumíme. A v tom květu je všechna krása.«

Horní mistr

... Káta vidí, jak lesem utíká Danila. Přimo k ní. Rozběhla se mu naproti: »Daniluško!«

»Počkej«, povídá Paní hory a táže se: »Nuže, mistře Danilo, dávám ti na vybranou — co si přeješ? Půjdeš-li s ní — na mé umění zapomeň, zůstaneš-li tady, musíš zapomenout na ni a na všechny lidi.«

»Nemůžu na lidi zapomenout«, odvětil Danila, »a na ni myslím co chvíli.«

Tu se Paní hřejivě usmála: »Vyhrálas, Kateřino! Danila je tvůj. Za svou statečnost a stálost dostaneš ode mne dar. Nechat Danilovi mé umění nevymizí z paměti...«

Ze sbírky P. Bažova »Malachitová skříňka.

Z historie baletu

Sergeje Prokofjeva vždy vábily fantastické pohádkové náměty. Pozorujeme to již v samotných začátcích jeho tvorby (např. v populárních klavírních skladbách »Babiččiny pohádky«). Balet »Kamenný kvítek«, jímž skvěle vyvrcholuje tato linie, současně znamená ve skladatelově tvorbě nový vývojový stupeň: Prokofjevovi se tu podařilo proniknout neobyčejně hluboko do ducha ruských lidových písní a tanců.

Námětem k Prokofjevovu baletu byly pohádky P. P. Bažova, jejichž základní filosofické téma bylo skladateli velmi blízké: téma věčného neklidu a tvůrčích strastí umělce. Autoři libreta — M. Prokofjevová a L. Lavrovskij — spojili dějové motivy několika pohádek z Bažovy sbírky »Malachitová skříňka« kolem příběhu o nadaném a odvážném mistru Danilovi, který poznal skrytou krásu přírody v podzemním království Vládkyně Měděné hory a který tuto krásu přinesl lidu v čarovném výtvoru svých rukou.

*

»Kamenný kvítek« vznikl v letech 1948—1950. Prokofjev ho začal psát v době, kdy byla kritizována jeho opera »Příběh opravdového člověka«. D. Kabalevskij, znepokojený tím, jak tehdy již nemocný skladatel prožívá svůj neúspěch, zašel k němu na návštěvu. Prokofjev »seděl za stolem, zachumlaný do teplého plédu. Před ním ležel notový pa-

Pohádky P. P. Bažova

Pavel Petrovič Bažov (1879—1950) je příslušníkem nejstarší generace sovětských spisovatelů. Většinu svého života prožil na Urale. Již jako malý chlapec poslouchal uralské pohádky a písně, které později — jako mladý učitel i jako zralý novinář — sbíral po uralských vesnicích. Byla to práce vpravdě průkopnická, neboť svérázné uralské pohádky byly i sběratelům a znalcům folkloru tehdy téměř neznámy. Od roku 1939, kdy byla Bažovova sbírka pohádek vydána pod názvem »Malachitová skříňka«, získala si neobyčejnou popularitu mezi čtenáři; byla přeložena do několika cizích jazyků — loňského roku vyšla i v českém znění. Roku 1946 byla podkladem pro barevný sovětský film »Kamenný kvítek«. Inspirovala mnohé umělce — kromě skladatele Prokofjeva především malíře a básníky.

Bažovovi se podařilo odhalit bohatství lidové uralské poezie a současně i dokázat, že folklor není jen zajímavou historickou památkou, nýbrž stále živým pramenem nové sovětské tvorby. Svéráznost Bažovových pohádek není jen v jejich poetičnosti, zdravém lidovém humoru a realistickém vidění pohádkového světa, nýbrž i v osobitém pohledu na nadpřirozené bytosti: u Bažova to nejsou síly, člověku nepřátelské. Prostý člověk nebojuje proti Vládkyni Měděné hory, aby jí vyrval přírodní bohatství, neboť ona sama mu pomáhá v jeho boji proti pánům. Idea Bažovových pohádek tkví v tom, že dělný člověk s pomocí nadpřirozených bytostí vítězí nad pány.

Bažovovy pohádky jsou oslavou tvořivé práce prostého lidu.

Sólisté sledují zápas Severjana s Danilou

Severjan (A. Janíček) žádá pohár

pír, v ruce držel tužku. — Podívej, to je téma Vládčyně — byla jeho první slova, A začal prozpěvovat překrásnou melodii, kterou právě vytvořil...»

Svůj poslední balet tvořil Prokofjev za velmi ztížených podmínek. Byl tehdy vážně nemocný. »Zřekl se mnoha životních radostí kromě jedné hlavní — radosti z tvoření«, vzpomíná jeho žena. Sám skladatel za svého pobytu v sanatoriu přiznává: »Konečně se cítím člověkem: dovolili mi pracovat 20 minut denně«. S dojetím píše o Prokofjevovi i jeho lékaři: sotvaže přišel k vědomí, prosil o notový papír a tužku. Balet »Kamenný kvítek« vznikal právě v době, kdy lékaři povolili skladateli pracovat nejdéle 30—40 minut denně.

*

Prokofjev dokončil balet zhruba již roku 1950. Ale práce na něm — zdokonalování jeho dramatického obsahu a přepisování nových scén — pokračovala dále. Právě v den své smrti (5. března 1953) dokončil skladatel radostný duet Kateřiny a Danily z posledního dějství.

Premiéra »Kamenného kvítku« se konala v moskevském Velkém divadle v únoru 1954 — v choreografii spoluautora libreta L. Lavrovského. Mnohem úspěšnější a skladatelovu pojetí bližší je však leningradské provedení z roku 1957, které nastudoval mladý baletní mistr J. Grigorovič.

*

Je mnoho pohádek, v nichž se hrdina vydává pro ptáka-ohniváka, zlatá jabl-

ka nebo koně se zlatou hřívou. Zde je veškerým cílem pohádkového reka vrátit se se získaným pokladem domů. Jinak je tomu s Danilovou cestou za kamenným kvítkem. Kvítek je tu symbolem uměleckého snu a ideálu Danily, symbolem jeho tvůrčího hledání. Na ústřední postavě svého baletu oslavuje Prokofjev práci umělce, jehož životním údělem je obdarovávat druhé. Pro umělce však hledání nikdy nekončí — dokonalost nemá hranic. Proto ani pohlazení kamenného kvítku neuspokojí, neboť opravdový umělec nemůže být nikdy plně uspokojen. Takový byl i Sergej Prokofjev, jehož ustavičné tvůrčí hledání ukončila teprve smrt.

*

»Ústředními tématy baletu«, napsal Prokofjev, »jsou radost z tvůrčí práce pro blaho lidu, duševní krása ruského člověka a věrná láska Kateřiny a Danily, přemáhající tuhé zkoušky... Chtěl jsem v hudbě co možná nejdokonaleji vyjádřit lidskost a poezii Bažovových pohádek...«

Vznešený, ušlechtilý záměr Sergeje Prokofjeva je vyjádřen v jeho hudbě stejně vznešeně a ušlechtilě.

(Ze sovětských materiálů sestavila
H. Šimáčková.)

Obsah baletu

Uralský mistr, brusič kamenů Danila, sní o tom, že vytvoří tak krásnou malachitovou vázu, jakou lidské oko ještě nikdy nespatrilo. Touží vtisknout kameni svěžest kouzelného kvítku. Trápí se, protože marně hledá kvítek, jaký si vysnil ve svých představách. Danila je tak zamyšlen, že ani nepozoruje svou nevěstu Kateřinu, která pokorně a tiše stojí po jeho boku. Je den jejich zasnub, které vesničané radostně oslavují. Kateřina se loučí se svými družkami. Svižný tanec ustává. Přichází nenáviděný správce Severjan. Žádá na Danilovi malachitovou vázu, ale ten odmítá vydat nedokončené dílo. Severjan napřáhne karabáč — Kateřina chrání Danilu svým tělem. Správce se zálibně dívá na dívku, obejmě ji. Setká se však s nepřátelstvím mladých vesničanů, proto odchází. Také Danilovi hosté se vzdalují jeden po druhém. Danila nechá odejít i Kateřinu — malachitová váza mu nedá pokoje. Nenalezne klidu, dokud nespatri pohádkový kamenný kvítek, který je skryt v království Vládkyně Měděné hory — strážkyně podzemních pokladů. Vládkyně Měděné hory se Danilovi máhle zjevuje. Danila v bezmocném zoufalství vázu rozbíjí a rozbíhá se za zjevením.

*

Ocitá se na zakázaném místě — na Hadím vršku. Vládkyně Měděné hory jako by ho k sobě vábila; tu se objeví ve své pravé podobě, tu jako zelená ještěrka nebo zase jako krásná žena — mizí, objevuje se a zase mizí... Danila ji následuje s úpěnlivými prosbami, aby mu odhalila tajem-

ství kamenného kvítku. Nečekaně se před Danilou otevírá brána království Vládkyně Měděné hory. Drahokamy se třpytí, oslňují, mámí zrak. Danilovy prosby jsou stále vroucnější... Vládkyně Měděné hory je vyslyší. Zjeví Danilovi kouzelný kvítek — symbol nedozírné krásy.

V Danilově chalupě teskní Kateřina nad úlomky rozbité vázy. Mnoho času uplynulo od chvíle, kdy Danila zmizel. Kateřina nevěří, že Danila zahynul. Její láska jí napovídá, že její milý žije a myslí na ni. Tu vstupuje do chalupy Severjan. Chce napadnout Kateřinu hrubýma, chtivýma rukama. Ta uchopí srp a rozpřáhne se na obranu. Severjan ustoupí... Kateřina, neustále vzpomínající na Danilu, rozhodne se, že ho půjde hledat.

Při svém bloudění přichází na jarmark. Je tu živo, nálada je sváteční. Všichni se radují, jen Kateřina truchlí. Do cesty jí vstupuje opět Severjan, obklopený opilci. Hrubě uchopí Kateřinu a chce ji odvléci. Lidé jí přispěchají na pomoc, Kateřina utíká. Rozzuřený Severjan ji stíhá. Pojednou vidí, že dívka, kterou pronásleduje, změnila podobu. Stojí, podivná, a pozorně hledí na Severjana, který nemůže odtrhnout nohy od země. A když se mu to konečně podaří, vábí ho dívka dál a dál... Severjan touží po jediném: dostihnout ji. Ocitá se jí náhle tváří v tvář. Poznává, že je na Hadím vršku — a před ním stojí rozhněvaná Vládkyně Měděné hory. Prosí ji poníženež o slitování, ale Vládkyně Měděné hory je neúprosná. Na její rozkaz pohltní Severjana propast.

Nastala zima. U hořící hranice je smutná Kateřina, která dosud bloudí a hledá ztraceného Danilu. Z ohně vyskakuje čilé, žertovné stvoření. Je to Ohněvuška-poskakuška, která láká Kateřinu, aby ji následovala. Dívka jde v radostné předtuše za ní.

Zatím Danila pracuje v království Vládkyně Měděné hory. Podrobil si kámen a vytvořil z něho kvítek, o kterém snil. Vládkyně Měděné hory cítí, že Danila touží po návratu domů. Protože si ho zamilovala, prosí ho, aby neodcházela. Ale Danila trvá na svém rozhodnutí, protože chce všemnu krásu, kterou dnes dovedou stvořit jeho ruce, rozdávat lidem. Vládkyně Měděné hory, která ho však nechce propustit, začaruje Danilu v kámen...

Ohněvuška přivádí do království Kateřinu a mizí. Kateřina volá Danilu, protože cítí, že je jí nablízku. Na její volání se objevuje Vládkyně Měděné hory. Dívka jí prosí, aby jí vydala milého. Vládkyně Měděné hory je dojata Kateřininou láskou. Vrací Danilovi život. Ale protože se s ním sama nemůže rozloučit, pokouší se ho zadržet. Marně. Žádná síla už nerozloučí Kateřinu s Danilou, které Vládkyně Měděné hory nakonec propouští.

V jasném jarním ránu kráčí Danila s Kateřinou k domovu — novému životu vstříc.

**S. Prokofjev: KAMENNÝ KVÍTEK. Program vydalo Státní divadlo v Ostravě
v redakci dramaturgyně H. Šimáčkové. Obálka: J. Obšil, fotografie: Fr.
Krasl, typografická spolupráce R. Mikeska. Vytiskly Moravské tiskařské
závody, n. p. Olomouc, závod Ostrava, prov. 22, Ostrava I, Hollarova 14.
Cena 1,50 Kčs.**